

ЗМІСТ ОХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Проводится исследование содержания охранительной функции уголовного права. На основании проведенного анализа обнаружено, что такое содержание составляет формальные и фактические основания, объект воздействия, юридические и социально значимые последствиями.

Capacity of criminal law protectional function is being researched. It is discovered on the basis of the conducted analysis, what maintenance makes formal and actual grounds, an object is influences, legal and socially meaningful consequences.

Вплив права на суспільні відносини визначається його функціями, а точніше змістом функції. Кожна галузь права має свої функції, вони об'єктивні і існують незалежно від волі людини, але їх зміст, способи забезпечення створюються людьми, тому зміст функціонального впливу права визначається свідомістю і волею суспільства.

Кримінальне право специфічне. Воно забороняє суспільно небезпечні діяння, встановлює покарання та інші засоби кримінально-правового характеру, і разом з цим, виступає одним із важливих регуляторів суспільного життя. Але реалізація кримінально-правових приписів в зв'язку з вчиненням злочину визиває в суспільстві не тільки позитивні, а й негативні емоції, наприклад, помилкове застосування норм кримінального права або свавілля, яке вчиняється деякими особами.

В зв'язку з цим, метою даної статті є дослідити зміст та сутність охоронної функції кримінального права, оскільки саме через функції розкривається власна сутність права, однак питання про зміст охоронної функції кримінального права на сьогоднішній день залишається відкритим. Тому, досліджуючи його, ми вимушені створювати власні підходи до цього явища, яке, без сумнівів, має відчутні особливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій в яких започатковано розв'язання даної проблеми, і на які спирається автор, дає підстави стверджувати, що деякі аспекти цієї проблеми висвітлювалися по-різному в роботах Векленко С. В. [1], Липинського Д. А. [2], В. Г. Смирнова [3], Трофімова М. П. [4], Фьодорова С. Л. [5], В. Д. Філімонова [6], та інших.

Зміст явища – це “єдність всіх складових елементів об’єкта, його властивостей, внутрішніх процесів, зв’язків, протиріч, тенденцій” [7, 621].

Сутність – це “внутрішній зміст предмета, який виражається в єдності всіх різноманітних і суперечливих форм його буття” [7, 665]. Таким чином, зміст і сутність – близькі, але не тотожні поняття, які розкривають перш за все внутрішні елементи того чи іншого явища, процесу, предмета, який нерозривно зв’язаний з його структурою. Одною із головних задач будь-якої науки є пізнання сутності вивчаємих явищ. Сутність представляє собою “вищу сходинку абстрагування від конкретного різноманіття. Разом з тим, будучи результатом сходження від явища до закону, вона сприяє проникненню мислення в досліджуваній об’єкт, визначенню його найважливіших сторін, глибокому й повному відбиттю його природи” [1].

З приводу структури функцій права в науці висловлювались і висловлюються різні думки, але варто відмітити, що звертатися до дослідження питань, які зв’язані з змістовною стороною правових функцій, стали не так давно.

М. П. Трофімова до елементів, які утворюють зміст функцій юридичної відповідальності, відносить “її суб’єктів; об’єкти впливу; способи і засоби здійснення; правопорушення; норми юридичної відповідальності” [4]. Д. А. Липинський до змісту функцій юридичної відповідальності відносить лише “об’єкти впливу, формальні підстави, фактичні підстави, способи здійснення, результати впливу (наслідки)” [2, 88]. Дані висловленні положення можна віднести і до функцій права в цілому, в тому числі і до охоронної функції кримінального права.

На нашу думку, в зміст функцій права взагалі і охоронної функції зокрема не слід включати такі елементи, як суб’єкти правовідносин, і самі правовідносини. Тому що, функція права – це напрямок права на суспільні відносини. Суб’єкти, на нашу думку, є елементами правовідносин. Саме правовідносини – це те, на що впливає функція права. Тому, якщо визнати суб’єкта елементом функцій, то він повинен указувати напрямок поведінки іншим суб’єктам. Взагалі це можливо, якщо один суб’єкт – уповноважена особа, наприклад, законодавець, який формує норми права. Але тут виникає одна проблема, яка заключається в тому, що функція права – категорія об’єктивна і не залежить від волі суб’єкта правотворчості, вона або є, або її немає. Суб’єкти можуть лише впливати на елементи її змісту, але самі при цьому знаходяться під впливом функції права, будучи елементами правовідносин.

На наш погляд, не зовсім логічним в позиції М. П. Трофімової, є включення в зміст функцій норм юридичної відповідальності наряду з формальними підставами. Було б доречним підтримувати позицію Д. А. Липинського, який відмічає, що “формальна підстава і заключається в правових нормах” [8, 22].

Спробу розкрити внутрішній зміст правової функції у свій час розпочав В. Г. Смірнов. Він писав: “...поняття “функція права” синтезує завдання й способи регулювання суспільних відносин... визначає в єдності мету й методи їхнього регулювання, але оскільки завдання й методи правового регулювання не можуть бути зрозумілі без з’ясування структури й змісту предмета, на який впливає право, оскільки поняття функції права фактично відбиває в сукупності предмет, завдання й метод правового регулювання. Таким чином, тут ми зіштовхуємося з поняттям, що у єдності виражає соціальне призначення правового регулювання (з нього виводяться завдання) і метод регулювання (він визначається предметом і завданнями регулювання)” [3, 20].

Функцію права потрібно розглядати як із зовнішньої сторони, тобто з урахуванням тієї ролі, яку вона виконує у взаємозв’язку з суспільними відносинами, так і з її внутрішньої сторони, приймаючи до уваги предмет, задачі і метод здійснення нею правового регулювання, заслуговує повної підтримки.

В. Д. Філімонов вважає, що не слід об’єднувати у внутрішню структуру правової функції різнопланові явища – це задачі правового регулювання, які є суб’єктивним елементом і метод правового регулювання – об’єктивний елемент. Вплив права на систему суспільних відносин – об’єктивний процес, тому у внутрішньому змісті функції потрібно розрізняти спрямованість правового впливу і метод його здійснення [4]. По задачам, які стоять перед тією або іншою галуззю права, можна судити про спрямованість правового впливу, але включати їх в зміст функції права, на наш погляд, непотрібно.

В кримінально-правовій літературі доволі часто задачі як кримінально-правова категорія співвідносяться з іншими категоріями права. Так, можна зустріти співвідношення “задач” і “функцій” кримінального права [9, 31], з однієї сторони, а з іншої – підхід до функцій і задач як не співпадаючі поняття, розмежування яких має “принципальне значення як для законотворчості, так і для правозастосовувача”, оскільки функції права є ознакою самого права, а задачі є властивістю суспільства, визначаються ним і зна-

ходяться поза кримінальним правом [10, 51]. Однак ми вважаємо, що задачі і функції співвідносяться по-іншому. Категорії права “задача”, “функція” мають самостійне значення в кримінальному праві, знаходячись в тісному взаємозв’язку.

Задача визначається як те, що потрібно виконати, розв’язати, складне питання, проблема, яка потребує дослідження. Функції права в самій узагальненій формі визначаються як напрямок впливу права на суспільні відносини.

Отже, задачі кримінального права відповідають на питання, навіщо необхідна дана галузь права в правовій системі, а функції покликані відповісти на запитання, як, яким чином право вирішує постановку задач. Звідси слідує, що право, в тому числі і кримінальне, вирішує свої задачі в процесі постійного функціонування в суспільстві. Функція кримінального права – це засоби, способи вирішення кримінально-правових задач, при чому задачі і функції кримінального права можуть співпадати по назві, але це лише термінологічна подібність.

Що ж стосується питання, чи входять задачі кримінального права до внутрішнього змісту правової функції, то, на нашу думку, це не можливо, хоча з тим, що задачі є категорія тільки суб’єктивна погодитися тяжко, оскільки вважаємо, що задачі кримінального права – категорія, не тільки суб’єктивна, а й така, яка має і об’єктивні елементи.

Було б правильно погодитися з В. Д. Філімоновим, що задачі – суб’єктивний елемент права, так як суб’єктивізм задач полягає в тому, що вони є продуктом узагальненої суб’єктивної свідомості законодавця, тобто держави, проявом її волі. Але крім суб’єктивізму, який властивий задачам, існують і об’єктивні ознаки категорії “задача”, які полягають в тому, що ці суб’єктивні посилення законодавця проявляються реально, в об’єктивному житті людини, суспільства й держави. Саме завдяки об’єктивно існуючому процесу функціонування права, тобто його дії в реальному житті, задачі набувають і ознаки об’єктивізму.

Щодо функціональної спрямованості українського кримінального права, то воно полягає в задачах, які ставить перед собою наше чинне кримінальне законодавство в ч. 1 ст. 1 КК України.

Справедливо відмічає С. Л. Федоров, що сутність і зміст охоронної функції кримінального права визначається фактичними і формальними підставами, об’єктом впливу, юридичними і соціально значимими наслідками [5, 12].

Формальні підстави тої чи іншої функції розкриваються в нормах права [8, 22], тобто законодавчо закріплених і забезпечених примусовою силою держави правил поведінки. Вступ у силу цих норм і забезпечує функціонування права в цілому. Адже охоронна функція кримінального права має єдину формальну підставу – це норми кримінального закону.

Підтримуючи думку С. Л. Федорова, ми вважаємо, що підставою охоронної функції кримінального права є санкційні приписи [5, 13]. Не потрібно ототожнювати поняття санкції, санкційні приписи, елементи структури норми, які відносяться до санкції. Останнє поняття ширше по своєму змісту і включає в себе санкції в чистому вигляді як елемент структури кримінально-правової норми, більш явно, це можна спостерігати в нормах Особливої частини КК України.

Санкційні приписи, або, як їх називають в літературі, санкційні комплекси [11, 18], утворюються із сукупності норм як Загальної, так й Особливої частин Кримінального кодексу. В санкційний комплекс включаються норми про кримінальну відповідальність, покарання, засоби кримінально-правового характеру та інше. Без цих норм охоронна функція кримінального права виникнути і здійснюватися не може, оскільки дані норми визначають виникнення і розвиток охоронних правовідносин, в яких і виникає розвиток, реалізація охоронної функції кримінального права.

Фактичною підставою охоронної функції кримінального права є акт людської поведінки. Тобто, можна говорити про збіг підстав виникнення охоронної функції, охоронних кримінально-правових відносин і ретроспективної кримінальної відповідальності. Їх єдиною підставою є факт вчинення діяння, який містить в собі всі ознаки складу злочину, яке передбачається Кримінальним кодексом.

Об'єкт охоронної функції – це охоронювані кримінально-правові відносини, правовідносини кримінальної відповідальності і покарання, а також інші правовідносини, які складаються в процесі реалізації приписів норм санкційного комплексу кримінального права.

Наслідки охоронного впливу можуть носити як правовий, так і соціальний характер. Наприклад, раніше, в період існування СРСР, самим радикальним наслідком впливу охоронної функції можна було вважати фізичну ліквідацію суб'єкта злочину (смертна кара). Найбільш типовим сучасним наслідком дії охоронної функції кримінального права виступають обмеження, які зв'язані з реалізацією

політичних, майнових особистих та інших прав і свобод злочинця. Засуджений втрачає можливість влаштуватися на роботу в правоохоронні органи або працювати на певних посадах по певній професії. Він (злочинець) може бути позбавлений пільг або соціального забезпечення у випадку застосування до нього покарання у вигляді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, на нього може бути накладено обов'язок відшкодувати матеріальну або моральну шкоду, що істотно обмежує матеріальні можливості винного. Також наслідки впливу охоронної функції кримінального права розповсюджуються не тільки на особу, яка вчинила злочин, але і на інших осіб, які пов'язані з винним в силу закону, споріднення, інших обставин.

Література:

1. Векленко С. В. Сущность, содержание и формы вины в уголовном праве / С. В. Векленко // Правоведение. – 2002. – № 6. – С. 127-130.
2. Липинский Д. А. Проблемы юридической ответственности / Д. А. Липинский, Р. Л. Хачатурова. – Тольятти: ВУиТ., 2002. – С. 87-88.
3. Смирнов В. Г. Функции советского уголовного права / В. Г. Смирнов. – Л., 1965. – 188 с.
4. Трофимова М. П. Функции юридической ответственности: дис. ... канд. юрид. наук / М. П. Трофимова. – Саратов, 2000. – С. 35-36.
5. Федоров С. Л. Понятие охранительной функции в уголовном праве, ее содержание и сущность / С. Л. Федоров // Вестник Волжского университета им. В. Н. Татищева. – Тольятти: ВУиТ., 2004. – Вып. 45. – С. 12-14.
6. Филимонов В. Д. Охранительная функция уголовного права / Вадим Донатович Филимонов. – СПб.: Изд. «Юридический центр Пресс», 2003. – С. 27-29.
7. Философский энциклопедический словарь. – М., 1983. – 621 с.
8. Липинский Д. А. Структура функций юридической ответственности / Д. А. Липинский // Вестник ВУиТ. Сер. «Юриспруденция». – Тольятти: ВУиТ., 2003. – Вып. 27. – С. 21-25.
9. Ветров И. Н. Уголовное право. Общ. часть / И. И. Ветрова, Ю. И. Ляпунова. – С. 31-33.
10. Разгильдиев Б. Т. Задачи уголовного права Российской Федерации и их реализация / Б. Т. Разгильдиев. – Саратов, 1993. – С. 51-52.
11. Кондалов А. Н. Условное осуждения и механизмы его обеспечения / А. Н. Кондалов. – Тольятти: ВУиТ., 2000. – С. 18-19.